

Procesul incendierii Reichstagului și mișcarea antifascistă din România

de Acad. P. Constantinescu-Iași

Președintele Societății de științe istorice și filologice din R.P.R.

Inscenarea hitleristă a incendierii Reichstagului, cu scopul de-a compromite pe conducătorii comuniștilor germani și ai Internaționalei comuniste — printre care Gheorghe Dimitrov, ce se găsea atunci în Germania — a căzut cu mare răsunet, cu-n răsunet mai mare chiar, decît orînduise Göering și Goebbels procesul de la Leipzig.

Întreaga muncitorime și omenire progresistă s-au ridicat ca un singur om și datorită acțiunii neostenite de-alungul anului 1933 s-a reușit salvarea lui Dimitrov din ghiarele hitleriștilor; datorită atitudinii brave a lui Dimitrov în fața tribunalului fascist s-a ajuns la demascarea celei mai murdare inscenări a vremii.

În vara anului 1933 se instituie o comisie internațională de anchetă, asupra incendierii Reichstagului, al cărei secretar era marele scriitor Romain Rolland, alcătuită din iluștri juriști mondiali, ca: D. N. Pritt din Anglia, Moro-Giaffery din Franța, Branting din Suedia, Francesco Nitti, fost președinte de consiliu, din Italia, Clarence Darrow din America și alții. Luni întregi această comisie pune a strîns materiale doveditoare nevinovăției lui Dimitrov și a celorlalți comuniști acuzați.

La 18 iunie Romain Rolland trimite o scrisoare, în numele comisiei de anchetă, procurorului general al tribunalului de la Leipzig, cerînd permisiunea de-a produce aceste dovezi la proces. Scrisoarea, trimisă prin ambasada germană de la Paris, parvine procurorului general, care răspunde că acceptă să se prezinte aceste dovezi, cerînd a-i fi înaintat materialul respectiv. Era evidentă încercarea hitleristă de-a pune mîna pe acest material incriminător.

Romain Rolland răspunde printr-o lungă scrisoare către procurorul general, prin care, după ce-i relatează compunerea completă a comisiei internaționale de anchetă — reprezentînd țări atît de dispersate — arată că documentele amintite se găsesc în mîinile membrilor comisiei, care pun o serie de condiții pentru asigurarea unei apărări libere și independente. Presa mondială — afirmă Romain Rolland — a expus condițiile grele care s-au creat acuzaților și apărătorilor în Germania.

Ecoul acestor demersuri ale comisiei de anchetă ajunge și-n țara noastră, unde se formase un „Comitet Național Antifascist“, cu scopul de a duce o acțiune în contra fascismului și hitlerismului pe căile legale posibile în împrejurările politice de atunci. Una din acțiunile sale în legătură cu evenimentele externe, a fost și apărarea lui Dimitrov și denascarea înscenării procesului de la Leipzig.

În vara anului 1933 mă afluam la Paris, unde am asistat și am participat chiar la numeroase manifestații publice — în săli, uzine, pe străzi — pentru apărarea și salvarea lui Dimitrov. Impresionante erau manifestațiile de dragoste exprimate față de Parascheva, bătrina dar inimoasă mamă a lui Dimitrov, care, însoțită de fiica ei Elena — astăzi soția lui Vilco Cervencov, președintele Consiliului de Miniștri bulgar — cutreera orașele Europei pentru a cere mîntuirea fiului ei strălucit.

Comitetul s-a constituit în vara aceluiași an, după întoarcerea delegatului din țară care participase la congresul mondial antifascist, ce avu loc la Paris în luna iunie. Pînă la apariția unui organ propriu, comitetul folosește ziarul „Clopotul“ din Botoșani, foaie democratică de sub direcția scriitorilor N. D. Cocea și Șoanlat Calimachi, vicepreședinte al Comitetului național antifascist.

Într-un articol intitulat „Procesul incendiatorilor Reichstagului“, se publică documentele amintite și-un larg comentariu, de solidaritate cu acțiunea internațională pentru salvarea lui Dimitrov. *„Inculparea acuzațiilor apare înaintea opiniei publice mondiale ca o monstruoasă înscenare, cu scopul de a compromite elementele de stînga, pentru a putea justifica într-o oarecare măsură sălbateca prigoană deslănțuită de bandele hitleriste“*¹) — se scrie, între altele. Ziarul democrat dă alarma, de oarece peste cîteva zile se arunțase începerea procesului de la Leipzig.

La mijlocul lunii septembrie procesul se deschide în fața Curții supreme din Leipzig. Relatările din presa burgheză democratică a vremii se reduc la știri, fără a lua o atitudine de incriminare de cît atunci cînd protestele opiniei publice cu adevărat democrate împing la aceasta. Vom folosi relatările numai din presa legală inițiată și condusă de partidul comunist prin diferite mijloace și care apărea cu enorme greutăți — pentru că ea exprima adevăratul curvînt al maselor muncitoare, al opiniei publice cu adevărat democrate. Vom folosi și puținul cît s-a păstrat din publicistica ilegală.

Din primele momente ale desfășurării procesului, Partidul Comunist din România ia atitudine hotărîtă în apărarea lui Dimitrov. Reproducem importantul document :

SALUTUL PARTIDULUI COMUNIST DIN ROMANIA TOVARAȘULUI GEORGE DIMITROV

„Comitetul Central al Partidului Comunist din România, în numele Partidului Comunist care duce munca sa revoluționară în condițiile unei terori sîngeroase ; în numele maselor muncitoare din România și al eroicilor muncitori ceferiști, care cu sacrificiul vieții lor luptă contra exploatării și terorii dictaturii burghezo-moșierești din România —

¹ „Clopotul“, Botoșani. 8 septembrie 1933.

îți trimite, tovarășe Dimitrov, fie și celorlalți tovarăși arestați, un călduros salut revoluționar și asigurarea solidarității în lupta pe care tu în special o duci la bara celei mai odioase justiții de clasă, contra jascismului.

Pentru masele muncitoare din Rominia, care duc lupta pentru eliberarea voastră prin comitete antifasciste, demonstrații, întruniri, refuzul descărcării vapoarelor hitleriste, precum și pentru masele muncitoare din întregul Balcan, pe care zece ani de teroare fascistă nu le-au ingenunchiat, ca și pentru proletariatul german, ținuta ta curajoasă în fața călăilor incendiatori din Germania, înseamnă un mare exemplu de tărie revoluționară și un stimulent la luptă împotriva jascismului, pentru smulgerea voastră din ghiarele călăilor, ca și pentru eliberarea tuturor deșinuților politici și a eroicilor ceferiști din Rominia, care au fost trimiși la muncă silnică pentru tăria lor revoluționară, pe care n-au putut-o înfringe călăii din București.

Urlă de furie călăii din Lipsca, Berlin, București, Sofia, Varșovia, Roma, în fața caracterelor de oșel ale comuniștilor ca tine.

Însă pentru masele largi muncitorești, tu și ceilalți ca tine, întruhipați tăria bolșevică; voi, prin purtarea voastră, măriți increderea maselor în ele înșile și-n conducătorul lor — Partidul Comunist; voi sinteți și o chemare la luptă împotriva dictaturii capitaliștilor și moșierilor și-mpotriva trădătorilor șefilor social-democrați, care îmbuibăți de colaboraționismul de clasă ling din lacheism cisme, stropite cu sînge muncitoresc, ale bandiștilor „nași” și sprijind dictaturile din lumea întreagă”.

Comitetul Central al
Partidului Comunist din România ¹⁾

Consecvent, ziarul antifascist „Clopotul” inițierează înscenarea lui Göring, „mina criminală care a pus foc Reichstagului la 28 martie” — cum se scrie într-un articol, în care mai citim: „Nici o îndoială nu mai există. Nici un om civilizat nu ia deci în serios procesul ce se înscenează în Lipsca și care nu este de cît o ticăloșie fascistă de ultima speță” ²⁾.

Demascarea jascismului hitlerist și a primejdiei de război pe care o prezenta Germania hitleristă, „Clopotul” o urmărește săptămînal în numeroase articole. Într-un editorial semnat de N. D. Cocea se scrie: „Hitler plămădește un nou război mondial: e singura cale pe care poate merge... Dar nebuliei lui trebuie să i se pună stavilă. Tot tineretul, toți proletarii și intelectuali cu adevărat democrați, trebuie să se unească și să înceapă o cruciadă a păcii, a înfrățirii între popoare și a realizării unei democrații sincere” ³⁾.

La fel îndeamnă și celălalt director al ziarului, într-un editorial, intitulat „La marginea prăpastiei”.

„Masele proletare nu mai au timp de pierdut. Omenirea este la marginea prăpastiei... Proletariatul, muncitori și intelectuali, trebuie să aleagă o cale..., cu care să se opună valului reacționar fascist”. Și termină: „De

¹⁾ „Scînteia” III, 14; noiembrie 1933.

²⁾ „Clopotul” din 29 septembrie 1933.

³⁾ Idem, din 20 octombrie 1933.

aceea, să stringem rîndurile, în jurul acelora care ne chiamă la luptă împotriva tuturor speciilor de fascisme din lume" ¹⁾).

Intr-un număr următor al ziarului, un „medalion-biografie“ sub titlul „George Dimitroff“ evidențiază marea personalitate a celui „care a atras atenția întregii lumi civilizate prin curajul și temeritatea cu care demască eșafodajul de minciuni și ticăloșii pe care e construit acest proces“.

La întrebarea: „Cine e Dimitroff?“ se dau amănunte precise din viața plină de lupte și acțiuni a conducătorului muncitorimii bulgare. „În fața tribunalului din Lipsca se verifică din nou curajul și credința politică a vechiului și încercatului revoluționar“.

Și mai departe: „Fără a se lăsa derutat de amenințările președintelui, de avocații oficiali mișei, de martorii mincinoși. Dimitroff transformă tribunalul fascist într-o minunată tribună revoluționară, de unde muncitorimea germană, asuprită și terorizată, aude cuvinte de curaj și îmbărbătare. Replicile lui Dimitroff găsesc ecou însutit și înmîit în inimile proletariatului german și internațional, care vede în Dimitroff pe unul din cei mai buni fii ai săi“ ²⁾. Articolul se-ncheie cu-n apel la mobilizarea tuturor forțelor democratice, „viața curajosului Dimitroff depinde de acțiunea opiniei publice mondiale. Și-n primul rînd mișcării antifasciste de pretutindeni îi incumbă rolul de salvare“.

În „Scînteia“, organul central al partidului, din septembrie—octombrie 1933 un articol intitulat „Salvați de la moarte pe Dimitrov, Popov, Tanev și Torgler și pe cei 19 comuniști condamnați la moarte în Bulgaria“, dă alarma ³⁾.

„Procesul lor se judecă sub cea mai cruntă teroare și cu nesocotința oricărei putințe de apărare... „Acuzatul Dimitrov, figura cea mai luminoasă a procesului, a fost exclus de la mai multe ședințe ale procesului, pentru că el demasca pas cu pas toată înscenarea și pe adevărații incendiatori. Și totuși această demascare n-a putut fi oprită. Curajul bolșevic neîmfricat al lui Dimitrov în fața justiției fasciste, voința lui de luptă neîmfrîntă și împiedea lui minte marxistă duc procesul pe adevăratul lui teren: procesul e un episod al luptei clasei muncitoare din Germania și din toată lumea împotriva fascismului și crimelor sale“.

Dimitrov a strigat în fața judecătorilor că el reprezintă clasa muncitoare și nu un acuzat; el demască toate mașinațiunile mișcave și dovedește pe adevărații incendiatori. „Totuși, în ciuda acestor dovezi strigătoare, condamnarea la spînzurătoare atîrnă deasupra capetelor tovarășilor Dimitrov și ceilalți“.

„Numai lupta proletariatului îi poate salva!“ — sună ca o puternică lozincă.

Trebuie întărit frontul antifascist internațional, din care muncitorimea din România nu poate lipsi. „Masele muncitoare nu trebuie să uite că lupta internațională împotriva fascismului este cea mai eficace apărare împotriva fascismului din propria țară“ ⁴⁾.

Se arată cum solidaritatea burgheziei internaționale a funcționat și cu acest prilej: procesul organizat de Comitetul antifascist din România, la fel ca procesul din Londra, în apărarea lui Dimitrov, a fost interzis

¹ Idem, din 3 noiembrie 1933.

² Idem, din 24 noiembrie 1933.

³ „Scînteia“, III, 12—13 sept.—octombrie 1933, pp. 11—13.

⁴ Idem, pagina 13.

de poliție, iar muncitorii și intelectualii veniți la proces au fost loviți și alungați.

„De aceea trebuie dusă totodată lupta împotriva terorii fasciste de la noi, pentru liberarea muncitorilor condamnați în procesul ceferiștilor, pentru eliberarea tuturor deținuților politici și pentru regim politic în închisori“¹).

Prieteni lui Dimitrov sînt pretutindeni în România. Comitetul regional antifascist de la Cluj mobilizează partizanii săi din Ardeal. Ziarul „Alte zări“, care se intitulează „publicație bilunară împotriva războiului și fascismului“ — deși cu viață scurtă, fiind suspendată de autoritățile locale — publică dări de seamă asupra ultimei faze a procesului incendiarii Reichstagului. „Nu s-a putut nicidecum aduce dovadă că complicități lui Van der Lubbe ar fi conducătorii muncitori implicați în acest proces“ — dimpotrivă, se scrie că „incendierea a fost cea mai mirșavă provocare a mafiei Hitler—Göering—Göebels, provocare fără pereche în istoria lumii“²).

Se arată că noua întorsătură a procesului cînd Van der Lubbe, mut pînă atunci, declară că singur a incendiat Reichstagul, este o nouă manevră și mai stupid croită pentru a ascunde pe adevărații incendiatori, banda lui Göering. „Nu Göering și Göebels, ci Dimitrov a ieșit învingător din acest proces. „Procesul din Lipsca a avut încă un rezultat moral de-o importanță covârșitoare: s-a dovedit în fața lumii civilizate înălțimea morală a frunțașilor mișcării muncitorești acuzați... Atitudinea lui Dimitrov face cinste nu numai muncitorimii, ci întregii omeniri“³).

Ziarul reproduce un fragment din ziarul burghez „Prager Presse“ al lui Beneș, care într-un articol de fond se ocupă de Dimitrov, numindu-l „eroul Germaniei de azi“. Ziarul cere imperios: „Nu e permis să înceteze nici un moment glasul de protest al opiniei publice în contra acestui atentat odios, în contra pregătirii unui asasinat judiciar!“

Un rol important în demascarea adevăraților vinovați l-a avut și publicarea de către Comisia internațională de anchetă a unei documentate lucrări „Cartea brună asupra incendiarii Reichstagului și a teroarei hitleriste“. Sînt aci adunate numeroase documente și dovezi, care arată împrejurările politice ce necesitau o provocare împotriva comunistilor, căci incendiul a fost semnalul deslănțuirii unei terori nemaivăzute împotriva comunistilor și a muncitorimii germane. Grijă naziștilor a fost distrugerea proletariatului conștient și împotriva intelectualilor nefasciști. Faptele de teroare sînt ilustrate cu fotografii, declarații și procese-verbale; cartea se ncheie cu peste 250 date din lupta acervă a muncitorilor germani împotriva regimului hitlerist, numai în perioada 3 martie—1 august 1933.

O recenzie a „Cărții brune“ în ediția franceză, cu o prefață de Moro-Giulferi, publică ziarul „Alte zări“, subliniind că această publicație „a avut un succes pe care puține cărți de propagandă l-au avut“⁴).

„Cartea brună“ a fost larg difuzată și-n traducere românească. Fără dată, se tipărește un volum de 288 pagini, numai „spicui“ cu două

¹ Idem, pagina 14.

² „Alte zări“ Cluj, 10 decembrie 1933.

³ Idem.

⁴ Idem, loc. cit., pag. 3.

sublinieri: „incendierea Reichstagului” și „Teroarea hitleristă”. Deși nu se arată, pare o traducere după ediția franceză, avînd drept prelață un extras din pledoaria lui Moro Gjaferi ținută la 11 septembrie 1933. Cartea, deși tipărită în editură personală, s-a bucurat de-un mare succes de librărie, explicat prin interesul enorm suscitât de procesul de la Leipzig și de eroul său, Dimitrov.

Înainte apariției în volum, fragmente sînt publicate în „Buletinul de acțiune împotriva fascismului” de la București, organul Comitetului Național antifascist. La finele extrasului se anunță apariția lucrării în cursul lunii noiembrie și se cer subscrieri.¹⁾

Procesul, în urma acțiunii puternice din străinătate, se mută la Berlin. „De ce s-a strămutat procesul la Berlin” explică într-un articol intitulat „Incendiarii Reichstagului se demască”, organul mișcării anti-fasciste. „Tenacitatea celor patru „acuzăți” și mai ales atitudinea demnă a lui Dimitrov, care urmărește cu scrupulozitate desbaterile, demascînd pas cu pas mișcarea înscenare hitleristă, a atras simpatia lumii întregi din partea acuzaților și oprobiul public în contra regisorilor. Prin strămutarea procesului la Berlin, Gœring—Hitler, vor să țină procesul mai din scurt”.²⁾

Și-n adevăr: „La Berlin procesul se judecă în condițiuni medievale” — arată și după titlu un articol-informație din acelaș număr al Buletinului. „Astfel chiar din primele zile Dimitrov este exclus de la ședințele procesului. Desbaterile se desfășoară sub o teroare nemaipomenită. Orice întrebare din partea acuzaților cu scopul de-a dovedi nevinovăția lor este interzisă”.³⁾ S-a făcut așa-zisa „reconstituire a incendiarii Reichstagului”, la care Dimitrov a fost împiedicat să participe, pentru a nu demasca în fața lumii întregi înscenarea cu probe noi culese la „reconstituire”. Avocații și intelectuali din străinătate au trimis tribunalului de la Lipsa un protest împotriva excluderii lui Dimitrov, singurul din acuzați care poate urmări desbaterile cunoscînd limba germană. „Buletinul de acțiune împotriva fascismului” adaugă: „Ne asociem la protestul intelectualilor din străinătate și cerem alături de ei să se dea puțință lui Dimitrov de a asista la judecarea procesului în care este implicat. Chemăm opinia publică romînească să facă zid în jurul celor patru acuzați”.⁴⁾ Și-n urmăre se dau cîteva indicații de măsuri ce trebuiesc luate pentru punerea în practică a apelului.

În același număr al „Buletinului” sînt publicate cîteva din concluziile raportului comisiei internaționale din Londra asupra incendiarii Reichstagului. În concluzie finală: „Pentru aceste motive există temeinice motive că Reichstagul a fost incendiat de către conducătorii acestui partid (nazist)”.

Ca urmare apelului Comitetului antifascist un grup de avocați ai baroului de Ilfov expediază o telegramă de protest Curții de justiție din Leipzig-Berlin: „Protestăm contra măsurilor opresive și nedrepte, ordonate de Curtea de Justiție din Lipsa, în procesul pretenșilor incendiatori ai Reichstagului și prin care măsuri a fost violat și-n totul ridicat dreptul

¹⁾ „Buletinul de acțiune împotriva fascismului”, București. 23 octombrie 1933.

²⁾ Idem pag. 2.

³⁾ Idem.

⁴⁾ „Buletinul de acțiune împotriva fascismului”, București, 23 oct. 1933, pag. 2.

de apărare, care întotdeauna a fost ținut în cinste de poporul german" ¹⁾. Printre semnatori: decanul baroului de Ilfov, câțiva avocați-profesori universitari, foști deputați și senatori și alte personalități de seamă.

În același număr sînt redată o serie de telegrame cu știri de la Berlin, Leipzig, din Austria, Franța și Anglia, povestind diferite manifestații de protest împotriva înscenării hitleriste și pentru eliberarea lui Dimitrov. În numărul următor sînt publicate alte știri similare sub titlul „În toată lumea val de procese împotriva comediei judiciare de la Lipsca” ²⁾.

Pe măsură ce nevinovăția lui Dimitrov ieșea la iveală și înscenarea lui Göering devenea mai evidentă, furia acestuia creștea și viața acuzaților nevinovați în primejdie. Comitetul antifascist român ia atitudine mereu mai hotărîtă; într-un articol din „Buletin” intitulat „Canalia Göering amenință cu moartea” ³⁾ se expune situația procesului, protestele din toată lumea și-un nou apel către masele muncitoare și întreaga opinie publică din România.

Dezbateri publice s-au ținut peste tot în străinătate, mai ales la Londra și Paris, dovedindu-se cu suficiente mărturii cine sînt autorii incendiarii Reichstagului; în Germania decepția este generală față de fiasco înscenării; acuzația de incendiere căzînd, cei patru sînt acuzați pentru „crima de înaltă trădare” și răsturnare a ordinii capitaliste, care duce la condamnarea capitală a celor patru nevinovați, în frunte cu Dimitrov. Göering, adus ca martor, prins în clește de Dimitrov, îl amenință furios cu moartea.

Opinia publică românească este convinsă de nevinovăția lui Dimitrov și a celorlalți, dar aceasta nu ajunge — se spune în apel: „Muncitori, țărani, intelectuali! Prin lupta voastră puteți împiedica pe canalia Göering de-a traduce în fapt amenințarea cu exterminarea lui Dimitrov și a camarazilor lui. Simulgeți pe acești luptători antifasciști din ghiarele fasciștilor. De pretutindeni ridicați glasul vostru de protest contra înscenării procesului de la Berlin. Faceți intruniri, demonstrații și cereți energic eliberarea lui Dimitrov, Popov, Tanex și Torgler” ⁴⁾.

Un nou protest din partea conducerii Comitetului național antifascist se publică în „Dimineața” din 15 decembrie: „Comitetul Național Antifascist din România, îngrijorat de soarta celor implicați în procesul incendiarii Reichstagului, în frunte cu Dimitrov, „protestează împotriva amenințărilor cu moartea, exprimate fățiș de însuși ministrul de interne, Göering. Comitetul protestează împotriva atitudinii tribunalului însuși, care lasă să se întrevadă ceea ce Dimitrov a arătat clar: Sentința de condamnare la moarte a fost hotărîtă, în altă parte, tribunalul fiind un simplu executor. În numele miilor de aderenți ai mișcării antifasciste din România, se cere punerea în libertate a celor implicați în proces și stingerea procesului” ⁵⁾.

Chemării partidului comunist prin „Scinteia” și a Comitetului Național Antifascist răspund masele muncitoare și intelectuali antifasciști

1 Idem, din 12 noiembrie 1933.

2 Idem, din 3 decembrie 1933.

3 Idem, pag. 2.

4 „Buletinul de acțiune împotriva fascismului”, 3 decembrie 1933, pag. 2.

5 P. Constantinescu-Iași, „Organizații de masă legale conduse de Partidul Comunist din România între anii 1932—1938”, București. 1952, pp. 33—34.

prin demonstrații puternice. La București o manifestație are loc în cursul lunii octombrie în fața legației germane din Calea Victoriei, terminându-se cu violente protestări și cu busculări din partea poliției. La Cluj au loc, în același timp, trei demonstrații consecutive în fața consulatului german, cu aceleași obiective¹⁾.

La începutul lui decembrie procesul revine la Berlin; protestele lumii întregi și dârzenia lui Dimitrov puseseră în derută pe naziști. „Ținuta hotărâtă, eroică, iscusită, a lui Dimitrov și a silit Înalta Curte de justiție să se ocupe cu deosebire cu încercarea de-a respinge acușările conținute în „Cartea brună“, lăsînd cu totul în umbră efortările de-a dovedi complicitatea și vinovăția acușătorilor comuniști. Astfel procesul de la Leipzig exercită asupra opiniei publice un rezultat tocmai contrar cu cel scontat de incendiatorii național-socialiști“²⁾.

Tineretul comunist se alătură campaniei din România în apărarea lui Dimitrov și a celorlalți acușati. Prin organul Comitetului central al Uniunii Tineretului Comunist din România, „Ținărul leninist“ se duce lupta de mobilizare a tuturor forțelor antifasciste, de demascare a odioasei înscenări de la Lipsa-Berlin.

„De două luni de zile se judecă în fața tribunalului fascist din Leipzig procesul incendierii Reichstagului... Dimitrov a știut să demaște pe acușatori. Cu un curaj de erou, el a strigat acușătorilor în față: „Nu pe banca acușătorilor se găsesc adevărații incendiatori, ci în sinul însuși al partidului național-socialist. Iar autorii morali și făptașii adevărați sînt: Hitler, Göering, Gœbbels!“³⁾.

Expunîndu-se apoi diferitele forme de acțiune internațională pentru salvarea lui Dimitrov și a celorlalți, se cere ca „numai prin cea mai puternică mișcare de protest a clasei muncitoare internațională viața celor patru acușati poate fi salvată“ — ceea ce ultimile telegrame confirmă. Totuși, în fața noilor amenințări din partea lui Göering: „Așteaptă să te avem în mîinile noastre înafara justiției și ai să vezi tu atunci!“ — este nevoie de-o întărire și mai mare a acțiunii de apărare internațională. „Acțiunea puternică a maselor muncitoare rebuie să intre în joc spre a salva viața celor patru acușati acum înainte de pronunțarea sentinței“.

Articolul se ncheie cu solidarizarea acțiunii din țară pe ntreg frontul de luptă: „Contra ofensivei patronale, contra fascismului, contra războiului imperialist și antisovietic!“⁴⁾.

La protestele Comitetului antifascist și ale grupului de avocați democrați, se adăogară protestele și acțiunea unei alte organizații de masă legale, condusă de partidul comunist, „Liga Muncii“⁵⁾. Prin organul său „Năzuința“, Liga ia atitudine de publicitate. În primul număr (6 decembrie 1933) articolul „Crima judiciară din Leipzig“ denunță incendierea Reichstagului drept „cea mai diabolică, mai ordinară și mai colosală provocare prin urmările ei, din cîte a cunoscut istoria contemporană“. Procesul însă a dus curînd la „cea mai eclatantă demascare a incediatorilor

1 „Sinteia“, sept.—oct., 1933, pp. 16—17.

2 „Năzuința“, București, 6 decembrie 1933.

3 „Ținărul leninist“, VIII, 14; dec. 1933, p. 13.

4 Idem, pp. 12—14.

5 Date în lucrarea „Organizații de masă“, pp. 40—54.

hitleriști în fața întregii opinii mondiale". Tot eșafodajul s-a prăbușit — scrie oragnul „Ligei Muncii — datorită atitudinii lui Dimitrov. La proces a răsunat „vocea impunătoare și neînfricoșată a acuzatului Dimitrov, care sub amenințarea de moarte, în fața bandelor hitleriste înarmate cu spume de furie la gură, a strigat peste capul Curții de Justiție, lumii întregi: „Stau aici nu ca acuzat, ci ca acuzator!“¹⁾.

Și după ce arată noile directive date de Göering și Goebbels pentru a găsi oricum o gravă vină celor patru acuzați, „Năzuința“ încheie: „Numai protestele din ce în ce mai vehemente ale opiniei publice internaționale alături de lupta eroică a mulțimilor germane pot să împiedice odioasa crimă ce se pune la cale încă la Leipzig. Să ne facem datoria!“²⁾.

Partidul Comunist intensifică acțiunea, folosind organul său „Scinteia“.

„Comedia judiciară de la Lipsca e pe sfârșite. Mișcarea internațională a proletariatului, purtarea bolșevică a tovarășului Dimitrov în proces au silit pe hitleriști să treacă de la ofensivă la defensivă“³⁾.

Recunoscând, forțat, că nu cei patru comuniști au dat foc Reichstagului, din una lor feroce împotriva mișcării revoluționare internaționale, hitleriștii amenință mai departe pe Dimitrov cu moartea, chiar dacă va fi achitat. De aceea Partidul Comunist din România — anunță organul său central⁴⁾ — chiamă și mai puternic masele muncitoare la întărirea acțiunii față de procesul de la Leipzig.

„Pentru a scăpa viața tovarășilor noștri Dimitrov, Torgler, Thäelmann, secretarul Partidului Comunist German, pentru a duce lupta împotriva fascismului și antisemitismului din România, trebuie înmulțite și lărgite acțiunile ca cele ale muncitorilor din porturi, care au refuzat încărcarea vapoarelor cu crucea încirligată, ale muncitorilor din Chișinău care au făcut în două rânduri greve demonstrative împotriva fascismului, ale muncitorilor din Cluj și București, care au demonstrat în fața consulatelor germane“⁵⁾.

Se cere întărirea și formarea de noi comitete antifasciste, în toate întreprinderile și pe cartire, atragerea sindicatelor în acțiunea de apărare, greve demonstrative, boicotul mărfurilor germane, demonstrații de stradă; se mobilizează toate organizațiile de partid și opoziția sindicală roșie în conducerea mișcării de apărare antifascistă.

Dimitrov folosește cuvântul său de apărare pentru a transforma banca acuzării într-o adevărată tribună revoluționară. „Legea supremă pentru mine este programul Internaționalei a treia și tribunalul suprem îmi este Comisia de control a Internaționalei a treia“. „Comunismul este întregul țel, întregul cuprins al vieții mele și aceasta a trebuit să se arate în apărarea mea. Un adevărat comunist nu poate avea pe conștiință o asemenea incendiere“. În cuprinsul apărării sale a dat Dimitrov o lecție de minunat patriotism proletar, arătând meritele culturale ale poporului său, care nu e de loc „barbar“ — cum a insinuat acuzarea. „Barbar și sălbatec este

1 „Năzuința“, pag. 3.

2 „Năzuința“, pag. 3.

3 „Scinteia“, III, 15, decembrie 1933, pag. 7.

4 Idem, articolul de la pp. 7—8.

5 Idem, pag. 8.

în Bulgaria numai fascismul. Dar vă întreb, domnule președinte, în care țară fascismul nu este aspru și barbar?" După ce arată împrejurările politice din preajma zilei de 28 februarie, când s-a produs incendierea — care au împins guvernul hitlerist la un act de provocare — cere achitarea celor patru acuzați din lipsă de probe de vinovăție. În plinul intreruperilor repetate din partea președintelui, care pînă la urmă îi ia cuvîntul, Dimitrov strigă: „Cer ca să fim liberați, pentru a găsi pe adevărații vinovați de incendierea Reichstagului și a-i aduce aci, în locul nostru“¹⁾

Și cuvîntul lui Dimitrov a fost ascultat: curtea de justiție hitleristă a dat un verdict de achitare pentru cei patru acuzați, condamînd la moarte numai pe Van der Lubbe, victima adevăraților incendiatori. Cuvîntul lui Dimitrov a fost ascultat, de oarece „Obiectivii“ judecători au fost siliți la această soluție. „Vom cita numai procesele din Londra și Paris, pledoariile lui Moro Gialleri și Branting, sutele de mii de exemple din Cartea Brună, acțiunea dirză și continuă a maselor antifasciste pentru a se vedea elementele care au determinat presiunea menită să smulgă bandelor cocoțate pe tron, achitarea celor patru nevinovați“²⁾ — explică ziarul „Momentul“, o foaie intitulată „revista tinerii generații“, ce apare în cea lună la București. Era organul unui grup de tineri democrați, în cea mai mare parte înregimentati în mișcarea antifascistă, cu toții urînd hitlerismul sub toate formele sale.³⁾

Opinia publică din întreaga țară este ținută la curent cu mersul procesului și susținută în atitudinea de protest în contra înscenării și de solidaritate cu Dimitrov și ceilalți și prin diferite foi locale.

La Iași apare în noiembrie 1933, ziarul „Cuvîntul muncitoresc“, cu subtitlul „organ de apărare al tuturor muncitorilor, care exprimă hotărît o atitudine antifascistă din punct de vedere politic. Gazeta și cere aceasta într-un articol care se termină astfel: „*Toți muncitorii, toți tinerii fără deosebire de neam să intre în mișcarea antifascistă...*“.

Sub titlul „Procesul incendiarii Reichstagului este o înscenare fascistă“, se dau lămuriri asupra intențiilor conducătorilor Germaniei hitleriste, asupra primejdiei ce apasă pe capul celor patru acuzați de la Lipsa și-n același timp se dă alarma. „*Noi muncitorii și țărani, funcționarii și intelectualii din România, care sîntem amenințați de tot felul de cohorte, batalioane, gărzi de fier, etc., ca să nu ajungem în aceeași prăpastie în care a căzut Germania — trebuie să luptăm din toate puterile și prin orice mijloace contra fascismului*“⁴⁾.

La Cluj apare, înafara ziarului „Alte zări“, de care ne-am ocupat pentru populația de naționalitate maghiară ziarul „Nepakarat“ (Voința porului), cu o viață ceva mai lungă: de la 9 septembrie 1933 la 14 ianuarie 1934, cu subtitlul „organul săptămînal al opoziției partidului maghiar“. Ziarul apăra interesele populației maghiare și exprima convingeri largi cu privire la problema națională; în problema fascismului „Nepakarat“ exprimă opinia publică antihitleristă și antișovină a maselor ungurești din Ardeal⁵⁾. Ziarul ia atitudine, la fel de hotărîtă ca și ziarele

¹⁾ „Buletinul de acțiune împotriva fascismului“, 28 ianuarie 1934, care publică pe prima pagină apărarea lui Dimitrov.

²⁾ „Momentul“, București, 30 decembrie 1933.

³⁾ P. Constantinescu-Iași, „Organizații de masă“, pag. 119.

⁴⁾ „Cuvîntul Muncitoresc“, Iași, decembrie 1933. Ziarul n-a avut viață lungă.

⁵⁾ P. Constantinescu-Iași, „Organizații de masă“, p. 123.

românești pe care le-am analizat pînă acum, înfierînd procesul de la Leipzig și pe lăuritorii săi.

„Masa conștientă a muncitorilor din lumea întreagă se simte obligată de două ori să protesteze împotriva acestui atentat judiciar german. Pe de o parte fiindcă vede călcarea în picioare a dreptății, iar pe de altă parte fiindcă această incendiere și teroare fascistă a deschis era nouă a campaniei de exterminare a clasei muncitoare, totodată fiind și un atentat împotriva păcii din lumea întreagă”¹⁾.

Procesul este urmărit de-a lungul desfășurării sale pînă la sentința de achitare. Sub titlul „Hitleriștii s-au dat înapoi în fața pumnului muncitorimii internaționale”, se arată succesul obținut de mișcarea mondială în apărarea eroicului Dimitrov și a celorlalți acuzați, care au fost eliberați. Se dau amănunte despre „Cartea brună” și se expun punctele din concluzia comisiei internaționale de anchetă. *„Muncitorii au făcut demonstrații în lumea întreagă împotriva teroarei hitleriste, iar tribunalul german s-a dat înapoi în fața acestor manifestații, fapt care dovedește vinovăția sa”²⁾* — încheie „Nepakarat”.

După achitarea și eliberarea lui Dimitrov și a celorlalți doi bulgari, coacuzatul Torgler rămîne mai departe prizonierul naziştilor, în continua primejdie. Dar furia hitleriștilor se abate împotriva fruntașului vrednic al muncitorimii germane, conducătorul neînficat al partidului comunist german, Ernst Thälmann. Arestat din primele momente ale dictaturii hitleriste, în vara anului 1934, este amenințat cu o condamnare la moarte, în urma a 18 luni de „anchetă”. Un val de proteste în toată lumea, asemenea aceluia în apărarea lui Dimitrov, duce la formarea unui Comitet internațional de eliberare „Ernst Thälmann”, cu sediul la Paris.

Dimitrov fusese salvat și găsisese tovărășesc azil în Uniunea Sovietică; în curînd el ajunge unul din conducătorii muncitorimii mondiale, fiind ales secretar general al Internaționalei a III-a. Teroarea fascistă și-n deosebi cea hitleristă crește însă și de aceea fostul Comitet internațional de anchetă, care avusese drept obiect procesul incendiarii Reichstagului, lasă locul altuia mai larg.

În august 1934 se anunță începerea procesului lui Thälmann. Partidul comunist din România dă din nou alarma. „Scînteia”, anunțînd această nouă înscenre a poliției hitleriste, arată că după 14 luni de pregătire speranța hitleriștilor de a-l înfrînge pe Thälmann a rămas zădărnica. „Thälmann a rămas ca un bloc de granit. Hitleriștilor le e frică de repetarea unui proces Dimitrov”³⁾.

Articolul înseamnă și un apel către muncitorimea romînă pentru salvarea conducătorului proletariatului german. „Noi știm că pînă acum protestele internaționale și demonstrațiile proletariatului german l-au salvat de la asasinare.

Muncitorimea romînă nu-l poate uita pe tov. Thälmann. Ca și pe Dimitrov trebuie să-l smulgeți din ghiarele lui Hitler și Goering. Formați Comitete de apărare a lui Thälmann”⁴⁾.

¹ „Nepakarat”, Cluj, 23 septembrie 1933.

² Idem, din 24 decembrie 1933.

³ „Scînteia” IV, 1934, 9—10, pag. 5.

⁴ Idem.

Se-ncepe o nouă acțiune a mișcării antifasciste din România în legătură cu Comitetul internațional de eliberare, care avea să continue acțiunea sa și pentru alți fruntași ai muncitorimii și ai mișcării antifasciste din diferite țări. Printre aceștia, în afară de Thäelmann, se afla și Rákossy conducătorul muncitorimii maghiare căzut în ghiarele lui Horthy și a cărei viață era grav amenințată. În noiembrie 1934, odată cu desființarea organizațiilor antifasciste din România, o nouă prigoană se pornește împotriva fruntașilor acestei mișcări. Printre cei luați în apărare de Comitetul internațional „Thäelmann” se găsesc acum și victimele teroarei din România: ceferiștii în frunte cu Gheorghiu-Dej și intelectualii antifasciști.

Cînd, după un an de la înscenarea lui Goering, conducătorii muncitorimii române implicați în procesul ceferiștilor de la Grivița, în frunte cu tov. Gheorghiu-Dej, sînt condamnați la ani grei de închisoare, organul central al partidului comunist din România, reamintește printr-un viu paralelism procesul de la Lipsa sub sugestivul titlu „De la Grivița la Reichstag, de la Lipsa la Craiova”.

„Goering a aprins Reichstagul. Goering acuză pe comuniști de incendiere. Mirșovia aceasta cea mai mare pe care a cunoscut-o istoria, s-a repetat în România. Metodele fasciste cele mai singeroase și neobrazate de teroare — sînt azi și metodele burgheziei romîne. Însăși identitatea metodelor arată drumul fascist al statului român”¹⁾...

„Dar Dimitrov cu tovarășii săi sînt smulși la Lipsa din ghiarele bandiților hitleriști de la Berlin... Goering a spus răspicat: orice s-ar întimpla vom avea sîngele lui Dimitroff. Răspunsul muncitorimii și al intelectualității muncitoare din toată lumea a fost fulgerător și Goering nu și-a putut realiza amenințarea”²⁾.

Guvernul liberal amînase că va elibera pe ceferiști, pentru a demobiliza masele și a slăbi acțiunea lor. Cei închiși nu s-au încrezut în vorbe înșelătoare și n-au apelat la iunie, ci declară că nu-și fac iluzie, „nu ne putem aștepta la punerea noastră în libertate, ci dîmpotrivă să așteptăm ca prima sentință să fie reînviată”. Și condamnații se adresează maselor muncitoare: „Numai lupta noastră unită ne va putea smulge din ghiarele hrăpărețe ale ciocoilor și fabricanților”³⁾.

În broșura de aniversare a 30 de ani de la înființarea partidului comunist din România se vorbește despre „odioasa înscenare judiciară împotriva fruntașilor mișcării antifasciste — un grup de intelectuali profesori universitari, medici, ingineri, în frunte cu prof. P. Constantinescu-Iași... La Paris, Praga, Londra, New-York, etc. au loc mitinguri de protest împotriva procesului. La Paris se formează un comitet de apărare compus din înalte personalități, antifasciste...”⁴⁾

În presa legală din țară de sub conducerea partidului comunist apar articole și proteste, referitoare la victimele fascismului european. Cităm doar cîteva exemple, care subliniază și legătura cu victimele din procesul incendierii Reichstagului.

¹ „Scînteia” IV, 9—10. 1 august 1934. p. 3

² Idem.

³ „Descătușarea”, ziar ilegal, București, 1934, num. 6.

⁴ „30 de ani de luptă a partidului pentru socialism, pace, pentru fericirea patriei”, București, ed. P.M.R., 1951 pag. 72.

În ziarul „Cuvînt Nou“, organ al Comitetului antifascist ce apărea la Braşov apare un larg articol-protest: „De la comitetul mondial împotriva războiului şi fascismului. Pentru Thäelmann. Se scrie „În ciuda celor 18 luni de „anchetă“ a procurorului general nu există măcar un singur act al lui Ernst Thäelmann, care să-l poată face vinovat, după legile în vigoare. Thäelmann se află în mare primejdie prin procesul de răzbunare al lui Hitler.“¹) În alt ziar „Ecoul“, sub titlul „Pentru Thäelmann şi Torgler“, se scrie: „*Hitler-Goering-Goebbels, după cele păfite în procesul Reichstagului, se tem de-o nouă luptă publică. De aceea pericolul ce-l ameninţă pe Thäelmann este şi mai mare. Masele muncitoare din toată lumea şi tot ce este conştiinţă cinstită pe acest pământ, au datoria să smulgă din ghiarele bestiilor hitleriste pe toţi eroii luptei antifasciste în frunte cu Ernst Thäelmann.*“²)

La începutul lui ianuarie 1935 are loc la Paris congresul mondial al studenţilor antifascişti, cu delegaţi din 31 ţări şi care s-a ocupat, prin moţiuni şi telegrame de protest şi de procesul intelectualilor antifascişti de la Chişinău. În prezidiu de onoare al congresului sînt aleşi o serie de intelectuali de seamă din întreaga lume, cunoscuţi luptători, dintre care unii aflaţi atunci în închisoare. Printre aceştia sînt, în ordinea din ziare: „Henri Barbusse, Romain Rolland, Maxim Gorki, profesor Langevin, profesor Otto Schmidt, profesor Crew, Ernst Thäelmann, Ossietzky, Ludwig Renn, Largo Caballero, Rakosy, Gramsci, George Dimitrov, profesor Constantinescu-Iaşi, Paeta, Limkutho“.

Campania a durat întreg anul 1935, multe din manifestările în favoarea antifasciştilor din România fiind organizate de „Comitetul de eliberare Thäelmann“. Împreună cu Comitetul mondial de luptă împotriva fascismului şi războiului, Comitetul de vigilenţă al intelectualilor, Amicii U.R.S.S. din Franţa, Asociaţia juridică internaţională — se desemnează o comisie de anchetă formată din patru persoane în frunte cu Francisc Jourdain, care vine în România pentru salvarea intelectualilor închişi.

Protestele din diferite colţuri ale lumii alcătuiesc dosare întregi, alăturare dosarului cauzei celor opt intelectuali antifascişti. Una din cele mai mari demonstraţii are loc la Montreuil în ziua de 23 iunie, numărînd peste 60.000 participanţi.³) Un articol plin de căldură, comentînd mitingul de la Montreuil, scrie Gabriel Péri în „l'Humanité“, sub titlul „Marile procese ale antifascismului: Turon, Rakosi, Constantinesco...“. Cerînd eliberarea minerilor de la Turon (Spania) ameninţaţi cu moartea, a profesorului universitar român şi a lui Matias Rakosi, îl numeşte pe acesta „un Dimitrov maghiar“.

„*În orice caz, trebuie împiedicată crima judiciară de la Budapesta. Noi am salvat, acum cîteva luni, pe Rakosi de la ghilotină. Noi trebuie, noi putem să smulgem eliberarea sa. Trebuie! După cum trebuie să impunem şi achitarea profesorului Constantinescu-Iaşi şi a celorlalţi antifascişti romîni...*“⁴).

¹ „Cuvînt Nou“, Braşov, 27 octombrie 1934.

² „Ecoul“ Iaşi, 15 iulie 1934.

³ O fotografie de mari proporţii, cu legenda „marea mulţime a adunării de solidaritate internaţională de la Montreuil“ este reprodusă în „Le Populaire“, 24 iunie 1935.

⁴ Gabriel Péri în „l'Humanité“, Paris, 25 iunie 1935.

O altă adunare uriașă se ține la Garches, tot lângă Paris, cu participarea a 150.000 asistenți: la Oxford o „conferință internațională pentru apărarea libertăților universitare“ cu 3.000 delegați se ocupă și de acest proces; de asemenea congresul, ținut cam tot atunci la Paris, de către I.T.E. (Internaționala muncitorilor din învățământ) cu delegați din țările Europei și de peste Ocean ¹).

Aceste cîteva succinte date le-am semnalat pentru a arăta strînsa împletire a formelor de apărare internațională față de ororile fascisto-hitleriste, al căror început mai pronunțat în epoca premergătoare celui de-al doilea război mondial l-a fixat procesul incendierii Reichstagului și eroul său, Gheorghe Dimitrov.

---

¹ O fotografie extrem de impresionantă a mîtingului uriaș de la Garches reproduce „l'Humanité“ de la 2 septembrie 1935, cu legenda „Clișeul nostru reprezintă doar un sfert din imensa mulțime...“.